

במהלך המאה הקודמת התגלגלו הרפורמות בחינוך מרמת המדינה לרמת המחוזות והרשויות, ומשם לרמת בית הספר. עתה – בראשית המאה החדשה – הן מגיעות אל מקומן הנכון: ליחסים שבין מורים לתלמידים, להתרחשויות בכיתה. כך סבור **ד"ר עמי וולנסקי**, חוקר, מתכנן ומבצע רפורמות

יורם הרפז

כבר מאה שנה קובר בית הספר בהצלחה את כל הרפורמות שבישרו על קצו. הם אמנם ביצעו רפורמות "מרחיקות לכת", אך בית הספר "הישן והטוב" חי ובוטט; הרפורמות אינן משפיעות עליו. רפורמות חיים – שיהיו בריאים – מתהלכים בינינו מובסים וכועסים. בית הספר שבו הוריהם, הם עצמם, ילדיהם ונכדיהם, למדו ולומדים, בית הספר שביקשו לשנות, מתפקד בעילות – אותה הוראה, אותה למידה, דבר לא השתנה כמעט. האקלים אמנם נעים יותר – כבר לא מכים ילדים – אך המבנה הפיזי והארגוני דומה להחריד. המדינה, העבודה, המשפחה ודפוסים של פעילות, מחשבה ורגש, השתנו בלא היכר, אך בית הספר עומד על תלו – סלע של יציבות על חולות נורדיים.

אך לא כל הרפורמות החיים מובסים וכועסים. ד"ר עמי וולנסקי, רפורמטור עתיר ניסיון וחוקר רפורמות, שומר על מצב רוח קונסטרוקטיבי. אף על פי שהיה ועודנו מעורב ברפורמות שונות – מוצלחות יותר ופחות – הוא מסרב להיכנע למצב רוח תבוטני וכעוס. מרפורמות כושלות, לדבריו, צריך להפיק לקחים לקראת רפורמות חדשות – אין מצב לבכינות. את הגישה הבריאה הזאת פיתח בעבודה קשה וממושכת עם החלקים המוכים והחלשים ביותר של החברה הישראלית.

בתחילת שנות ה-70, בהיותו סטודנט לחינוך ולקרימינולוגיה, החל וולנסקי לעבוד עם אסירים בכלא תל מונד. "שם התברר לי שאת העבודה החינוכית צריך להתחיל הרבה קודם", הוא אומר, "בית הכלא הוא תחנה

"הרפורמות הגיעו למקומן הנכון"

צילום: רפי קוץ

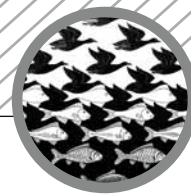
החינוך. מה הוא עושה מאז? מה שעשה תמיד – מתכנן רפורמות. במסגרת עבודתו כמרצה וחוקר באוניברסיטת תל אביב, וולנסקי מפעיל צוותי מומחים החוקרים רפורמות במקומות שונים בעולם, חושב על השלב הבא בחינוך ומקדם אותו.

רפורמה זה...

שינוי ממעלה שנייה, שינוי הפרדיגמה כולה, שינוי במבנה הפעולה של הארגון ורפואי עבודתו, שינוי יסודי המביא בעקבותיו אלפי שינויים משניים. לאחר רפורמה הארגון אינו חוזר עוד לרפואי העבודה הקודמים שלו.

יש אפוא זילות של המושג "רפורמה". כל שינוי הוא "רפורמה". אני

מאוחרת מדי בדרך לשילובם של צעירים בחברה". מבית הכלא הגיע למשרד החינוך, שם היה בין מקימי ה"יחידה לקידום נוער", ולאחר זמן קצר מנהלה. היחידה מיקדה את מאמציה בפיתוח דרכי טיפול בצעירים שנשרו מבתי הספר. משם התקדם בהדרגה עד לתפקיד סמנכ"ל לתכנון במשרד, ותוך כדי כך היה מעורב ברפורמות שונות. בין רפורמה אחת לאחרת נסע לאוקספורד לכתוב דוקטורט על הגורמים המניעים את המטוטלת בין ביזור למרכז במערכת החינוך האנגלית. לימור לבנת, שרת החינוך, נטרלה אותו – היא לא הייתה זקוקה לסמנכ"ל לתכנון בעל עמדות עצמאיות המבוססות על ידע מקצועי. "הייתה מחלוקת בנושאים מהותיים, היו התגוששויות, חילופי מכתבים, ולבסוף נתק", כך הוא מסכם. בסוף 2003 עזב את משרד

המורים העדיפו תוספת שכר מרשימה של 65% במקום לקבל את המלצת הוועדה. התוספת נשחקה מהר. אם המורים היו מאמצים את המלצת הוועדה, הביקושים להוראה בישראל היו דומים לאלה של מערכות החינוך ביפן או בפיליפינים, והמכללות למורים היו שוקקות חיים. היה חלון הזדמנות נדיר שהוחמץ.

רפורמה אחרת שכשלה קשורה ביישום דוח ועדת הררי. הרוח הציג חזון חיוני לקידום מערכת החינוך לסטנדרטים בינלאומיים. כישלוננו נבע מכך שהמערכות השונות לא השכילו ליצור אינטגרציה של האמצעים הנדרשים עבור המורה בכיתה. בעקבות זאת, מחשבים שנשלחו לבית ספר נותרו ארוזים בארגזים משום שהרשות המקומית, שהייתה במשבר כלכלי, לא התקינה את התשתיות שהתחייבה להן; וכאשר היו תשתיות והיו מחשבים – תקציב הכשרת המורים התעכב, קוצץ או הועבר ליעד אחר. השקעה של קרוב לשני מיליארד שקלים ירדה בחלקה הגדול לטמיון.

שני מיליארד שקלים? מפחיד. אך זו לא תאונה מקרית. נראה שיש גורמים מבניים שאינם מאפשרים תכנון

לא רוצה להציק עם איזו קפדנות מיליונית, רק להצביע על כך שבאשר המונחים מעורפלים, החשיבה מעורפלת, ובאשר החשיבה מעורפלת, העשייה מעורפלת ו"השטח" מבולבל.

המילה "רפורמה" תופסת את תשומת הלב הציבורית, ולכן יש אינפלציה בשימוש בה. השימוש בה הוא יותר פוליטי ממקצועי. ביצוע מקצועי של רפורמה הוא עניין מורכב ביותר, ולפוליטיקאים ולציבור אין תמיד עניין וסבלנות להכיר במורכבות הזאת. רפורמות קצרות ומהירות אינן מובילות לשום מקום, רק לאדישות ולציניות של הציבור.

מהיכן נובע הצורך הברזני של החינוך ברפורמה? מהו מקור איי-הנחת בחינוך?

הצורך הזה נובע מן הפער המבני הקיים בחינוך בין ציפיות לתוצאות. לאורך כל ההיסטוריה החינוך נכרך באיזו ציפייה, מיסטית כמעט, לפתרון כל הבעיות והמצוקות החברתיות. כאשר מערכת החינוך אינה "מספקת את הסחורה" – והיא אינה יכולה לספק אותה – מופיעה "רפורמה" חדשה המבטיחה לתקן את מה שהרפורמה הקודמת לא הצליחה לחולל. וכך אנו מוצאים עצמנו במעגל של ניסיונות חוזרים ונשנים לשפר את מערכת החינוך, שבויים בקסמו של המושג "רפורמה".

אז עושים רפורמות, או קולות של רפורמות, ובית הספר נשאר כשהיה?

בית הספר לא נשאר כשהיה – זו טעות אופטית. המוסד החברתי הנקרא בית ספר עבר שינויים מרחיקי לכת במאה השנים האחרונות. החינוך היסודי הפך לחינוך חובה לכול; את החינוך העל-יסודי מסיימים כ-90% מהצעירים בעולם המפותח; ההשכלה הגבוהה הפכה להשכלה להמונים. בקיצור, ההשכלה הפכה להשכלה לכול, וזה שינוי בקנה מידה היסטורי. אין זה מובן מאליו שילדים הולכים בכל בוקר לבית הספר במקום לעבודה, לסייע בפרנסת המשפחה. במהלך המאה ה-20 התנהל מאבק היסטורי בין אינטרסים כלכליים של עבודת ילדים וזוהל לבין אינטרסים ממלכתיים של חינוך לכול. ניצחון האינטרסים מהסוג השני הביא לכך שילדים הולכים בכל בוקר לבית הספר, ביניהם ילדים משכבות כלכליות-חברתיות שעד לפני כמה עשורים לא הייתה להם דריסת רגל בו.

אך בית הספר נשאר כשהיה: הוראת-הרצאה-לקראת-יבחינה, למידת-שינון-לקראת-יבחינה, בחינת "נייד ועיפרון", חלוקת התלמידים לביתות על פי גיל, חלוקת הידע למקצועות לימוד, אחדות הזמן והחלל (התלמידים באותו זמן באותו מקום) – כל אלה נותרו כשהיו.

כניסה של ילדים משכבות כלכליות-חברתיות חדשות יצרה אתגרים חדשים אשר אילצו את בית הספר לבנות את עצמו מחדש. בית הספר נדרש להתאים את עצמו לכל סוגי התלמידים, כולל תלמידים עם צרכים מיוחדים, וגם לדרישות של חברה הנמצאת בתמורה מתמדת. בית הספר עבר אפוא שינוי עצום. כמובן, הציפייה המופנית אליו מצד החברה תובעת יותר, אך הטענה המושמעת בסלונים של ימי השישי שבית הספר לא השתנה אינה נכונה.

אני חושש שבסלונים של ימי השישי לא מדברים על חינוך; אם היו מדברים אולי הייתה רפורמה... אילו רפורמות בושלות ומוצלחות היו לנו כאן?

רפורמה שכשלה היא זו של ועדת עיצוני, שהמליצה על שינוי מעמד המורה בישראל. בשנת 1979 הוגש לממשלתו של מנחם בגין דוח הוועדה. אחת מהמלצותיו הייתה ש"שכר המורה המתחיל לא יהיה נחות מן השכר הממוצע במשק". בשל ספק שהתעורר בקרב המורים נבחר נתיב אחר, שגוי.

לאורך כל
ההיסטוריה החינוך נכרך
באיזו ציפייה, מיסטית כמעט,
לפתרון כל הבעיות והמצוקות
החברתיות. כאשר מערכת החינוך
אינה "מספקת את הסחורה",
מופיעה "רפורמה" חדשה

וביצוע של רפורמות בחינוך. למשל, הקדנציות הקצרות של השרים, "הטרנזיטיות" של החינוך (כל שנה-שנתיים זרם חינוכי חדש), התמורות החברתיות המהירות שהופכות כל רפורמה למוישנת כבר בשלב התכנון שלה...

יש בעיה מבנית הנוגעת ל"פתיל הקצר" של הטמעת רפורמה. תהליכי שינוי במערכת מורכבת כמו מערכת החינוך כרוכים בשינוי של עמדות, הכשרות, תשתיות, רגולציה, מסגרות תקציב, ובהתמדה של מנהיגות פוליטית ומקצועית. לציבור ולשליחיו הנבחרים אין סבלנות להמתין עד שכל התהליכים הללו יבשילו. לכן רפורמה רודפת רפורמה ושום רפורמה אינה מספיקה למצות את היעדים שקבעו לה המתכננים. וכך, סיסמאות ישנות מוחלפות בחדשות, דגלים "ישנים" שהונפו זה עתה מוחלפים בחדשים, וגם אלה מוסרים לאחר זמן קצר. על כך כבר אמר חיים ברנר "עשרה קבין של הצהרות וצורך שיבולים שדוף של מעשים".

אל הטור "רפורמות בושלות" במאזן שלנו אפשר להכניס את זו שהציעה ועדת דברת. מה הבשיל אותה על הפך? ברוח של ועדת דברת היו נושאים רבים וחשובים שהיה אפשר להתברך בהם. היא הוחמזה משלוש סיבות עיקריות: (1) אישיותו של המורים, מה

ההטרונגניות, כישלונם המתמשך של תלמידים משכבות הלשון... מטרתה המוצהרת של "הרפורמה" הייתה העלאת גיל חינוך חובה ושיפור איכות תכנית הלימודים. רפורמה זו לא רק הובילה לביטול המיון הקטלני שהיה נחלתה של החברה הישראלית עד ראשית שנות ה-70, היא גם הניחה את התשתית לשינוי המצב. מבקרי הרפורמה שוכחים כי עד שנות ה-70 המשיכו רק כ-25% מן הילדים שמוצאם מאסיה ומאפריקה ללימודים בתיכון עיוני לאחר כיתה ח', ורק כמחציתם סיימו כיתה י"ב. "הרפורמה" חוללה פריצת דרך במימוש המושג "שוויון הזדמנויות בחינוך"; היא תרמה להצטרפותה של קבוצת מוצא גדולה בחברה הישראלית למעמד ביניים, בין היתר משום שסללה לה את הדרך להשכלה גבוהה. "הרפורמה" גם הנחילה למערכת החינוך ולשיח החינוכי את המושג "אינטגרציה", שהפך לערך מכונן באידיאולוגיה של מערכת החינוך במשך שלושה עשורים כמעט. הערך הזה נשחק ב-15 השנים האחרונות.

אולי משום שהאינטגרציה בשלה? אולי משום שיש מתח בין הערך החינוכי של הוראה ולמידה טובות, היכולות להתנהל רק בביתות הומוגניות, לבין הערך החברתי של אינטגרציה, שיוצרת כיתות הטרונגניות במידה שאינה מאפשרת הוראה ולמידה סבירות? אני רק יכול לשער מה הייתה דמותה של החברה הישראלית לולא הייתה מאמצת את רעיון האינטגרציה. תאר לך את ילדי שכונת התקווה לומדים רק בשכונה, או את ילדי הקטמונים בלי בית הספר האינטגרטיבי שהוקם בשכונתם לפני שנים אחדות. מדיניות כזאת של נעילת ילדי השכבות החלשות באזור המגורים שלהם הייתה מייצרת מתחים חברתיים וחינוכיים בלתי נסבלים. הכיתה הטרונגנית אכן מכבידה מאוד על ההוראה והלמידה, ומשום כך הגל הנוכחי של הרפורמות מעמיד במרכז את ההתמודדות עם השונות הגדולה של התלמידים בכיתה.

באילו רפורמות היית מעורב באופן אישי? אילו הצליחו ואילו כשלו?

באופן אישי הייתה לי זכות להשתתף בארבע רפורמות. בעקבות תנועת הפנתרים השחורים הוקמה ועדה שנקראה "ועדת ראש הממשלה לנוער ולילדים במצוקה" (ועדת קץ), אשר המליצה לממשלה לפתח שירותים לשילוב חברתי וחינוכי של צעירים ונוער שנשרו ממערכת החינוך. תוצאות הוועדה הביאו לפיתוח שירותי הרווחה החינוכית ולטיפול בנוער מנותק. במשרד החינוך הובלתי את "היחידה לקידום נוער" בעשור המעצב של פעולתה. במסגרת זו פיתחנו, אני וחבריי לדרך, שירותים גמישים שתכליתם ליצור קשר עם נערים ונערות ולהחזירם למעגל החינוכי. פריצות הדרך הידועות יותר היום הן התכנית להשלמת השכלה לנוער מנותק (תכנית היל"ה), גיוס של נוער מנותק לצה"ל, שהחל ביוזמה שיצאה ממשרד החינוך וזכתה לשיתוף אכ"א, מה שנקרא בשעתו "נערי רפול" ועוד. המערכת פרושה כיום במרבית היישובים בישראל, והיא זוכה להצלחה רבה. רפורמה אחרת הייתה קשורה לשינוי המבנה הארגוני של משרד החינוך והתבצעה בין השנים 1986-1988. רפורמה זו הייתה עמוקה ומורכבת, אך לא תכליתית, משום שלא הייתה לה שום השפעה על בתי הספר, והיא התנדפה עם הזמן. עיקר גאוותי היא על שתי רפורמות נוספות שהייתי מעורב בהן – המעבר של 700 בתי ספר לניהול עצמי במהלך שנות ה-90, והקמתן של המכללות האקדמיות בתקופה שאמנון רובינשטיין היה שר החינוך.

רפורמת הניהול העצמי שאתה מזוהה איתה בעיני הציבור נתקעה. מה קרה?

העידן הנוכחי של סטנדרטיזציה, שעסקתם בו בגיליון הקודם של הד החינוך, מוביל את מערכת החינוך לניהול ריכוזי יותר, דבר שמקטין את החירות הפדגוגית של בתי הספר. הניהול העצמי

שיצר חזית התנגדות בלתי עבירה. אין רפורמה בחינוך בלא שיתוף אמיתי של המורים; (2) אימתן קרדיט לגורמי מפתח במערכת שניסו לקדם נושאים שהוועדה תמכה בהם, למשל העיקרון של "יותר שעות עבודה – יותר שכר", המופיע ברפורמות שהציעו "הצעד הקובע" של הסתדרות המורים ו"עוז לתמורה" של ארגון המורים. ההתעלמות הזאת לא שירתה רעיונות שהוועדה המליצה עליהם. מעט נדיבות מצד הוועדה הייתה מרככת התנגדויות; (3) כניעה לתכתיב של האוצר, שקבע שאפשר לבצע את הרפורמה בלא תוספת תקציב. עם זאת עבודת הוועדה היא תחקיר מקיף ומעמיק על יתרונות מערכת החינוך וחולשותיה, ומגיע לה ולמי שעמד בראשה הערכה רבה על כך.

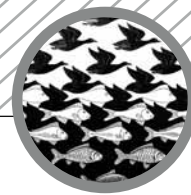
נניה שדבר לא היה עומד בדרכה של ועדת דברת, וההמלצות שלה היו מיושמות במלואן. האם היינו מקבלים חינוך אחר?

לא. ועדת דברת מיקדה את תשומת הלב שלה במבנה של מערכת החינוך במקום ביחידה הבסיסית – מורה תלמיד. הרעיונות של הוועדה התאימו לשנות ה-80 וה-90, שהתאפיינו ברפורמות מבניות שלא השפיעו על העיקר – איכות ההוראה והלמידה. מודלים של רפורמות בראשית שנות ה-2000 עוסקים בהוראה ובלמידה בכיתה. השאלה המנחה אותם היא כיצד להבטיח הנעה ללמידה. זהו דפוס חשיבה אחר מזה שהוכתב לוועדת דברת בכתב המינוי שלה.

ואילו רפורמות מוצלחות אתה מכיר? הרפורמה המכונה "הרפורמה" – זו שניסחו ועדת פראוור וועדת רימלט בסוף שנות ה-60, זו שהקימה את חטיבות ביניים – נחשבת לרפורמה מוצלחת במיוחד, בכל קנה מידה.

בתי הספר המקופים הענקיים והמנוכחים, חטיבות הביניים האלימות, הכיתות

ועדת דברת מיקדה את תשומת הלב שלה במבנה של מערכת החינוך במקום ביחידה הבסיסית – מורה תלמיד. הרעיונות של הוועדה התאימו לשנות ה-80 וה-90, שהתאפיינו ברפורמות מבניות שלא השפיעו על העיקר – איכות ההוראה והלמידה

לנהל שונות – לעודד למידה בקרב תלמידים הנבדלים זה מזה ביכולות וברצונות שלהם. היא תאפשר כיתות קטנות ויחס אישי, ובכלל זה תמיכה בתלמידים חלשים. אני מדבר על רפורמה פדגוגית עמוקה, שתשנה את ההווה הבית-ספרית, את מעמד בית הספר והמורים, ותביא להישגים שמערכת החינוך הישראלית תוכל להתגאות בהם. אני מעורב כיום במחקר ובפיתוח של סביבה חינוכית כזאת, ואני מקווה שבכוא היום יהיה אפשר להנחיל את עקרונותיה למערכת החינוך כולה.

וזו האוריינטציה של הרפורמות המתרחשות ביום בעולם?

כן. במרכז הרפורמות המעניינות המתרחשות כיום בעולם נמצא התלמיד. נראה שהרפורמות הגיעו למקומן הנכון. הן עברו שלבי התפתחות של העברת סמכות מהמדינה למחוזות או לרשויות חינוך מקומיות; לאחר מכן אל בתי הספר ואל המורים, וכיום מתבססת ההכרה שיש לראות את התלמיד במרכז ביצועה של רפורמה חינוכית. אמנם התלמיד אינו יחידה אטומית מבודדת, אך יש למקם אותו במרכז האינטראקציה החינוכית. לכן הרפורמות כיום מאופיינות בגיוון גדל והולך של תכנית הלימודים הבית-ספרית; שותפות גדולה יותר ואחריות עמוקה יותר של התלמיד לתוצרי הלמידה; יצירת אתגרי למידה רלוונטיים לחייו של התלמיד; מעבר ללימוד בקבוצות קטנות; שימוש גדל והולך בטכנולוגיית המידע והתקשורת; גמישות גדולה בדרכי העבודה של בית הספר; פיתוח מקצועי מתמיד של מורים. לרפורמות הללו יש גם כיוון חברתי מובהק. הן ממוקדות בחציון התחתון של האוכלוסייה, וסוללות לחציון זה את הדרך להשכלה על-תיכונית וגבוהה. יש לציין כי מדינות אשר הציבו להם יעדים מסוג זה הוסיפו לתקציב החינוך בין 10% ל-20%.

מדוע לא לייבא רפורמה אחת מוצלחת?

רפורמות בחינוך, יותר מבתחומים אחרים, הן תלויות תרבות. מה שמתאים למדינה אחת לא בהכרח מתאים לאחרת. הייתי לוקח מרכיבים שונים מרפורמות שונות. למשל, מאנגליה – את החקיקה המגבירה את שיעור מסיימי הלימודים בבתי הספר התיכוניים ואת שיעור הלומדים באוניברסיטאות; מהונג קונג – את הגיוון בתכניות הלימודים ואת הגישה הרצינית לתכנון וליישום רפורמה בחינוך; מאלברטה שבקנדה – את חיוק הסמכות של בית הספר; מאירלנד – את הפיתוח המקצועי של המורים; מסינגפור – את המדיניות החותרת להעברת האחריות לתלמיד; מאוסטרליה – את תפיסת מקומה של הקהילה בבתי הספר. לא הייתי מאמץ את הרוח השלטת כיום בחינוך האמריקני ואת הערכים המניעים את החינוך שם.

האם חברה מקוטבת וסקטוריאלי, וגם ענייה וטרודה בביטחון כמו החברה שלנו, יכולה להסכים על רפורמה ולעשות אותה?

שילוב נכון של מנהיגות מקצועית ומנהיגות פוליטית יכול להניע רפורמה מוצלחת גם אצלנו. רפורמה יעילה מביאה בחשבון את החוליות החלשות בתהליך הביצוע – את הפחד האנושי משינוי, את החשש לאובדן סטטוס, את הספקנות הגובלת בציניות ביחסו של הציבור למנהיגות הציבורית, את חוסר האמון הבסיסי והמתמשך בין משרד האוצר ומשרד החינוך ועוד.

אולי צריך לחשוב על שינוי "במעלה שלישית" – על משהו שאינו בית ספר. למשל למידה מרחוק, למידה מהבית (Home Schooling), הליכה למקומות עבודה עתירי ידע במקום לבית הספר, או "ביטול" אחר של בית הספר?

אוטופיות ואשליות חינוכיות ביקרו כאן קודם. בשנות ה-60 חשבו שהטלוויזיה החינוכית תחליף את המורים. בשנות ה-80 דיברו על מחשבים במקום מורים. אין תחליף לקשר הבין-אישי הבסיסי בין מורים לתלמידים. במקום לחפש לו תחליף, יש לחפש דרכים להקנות לו איכויות עמוקות יותר.

ביקש להעצים את החירות של המורה, של המנהל ושל בית הספר. ההעצמה הזאת חייבה העברת סמכויות מבעלי תפקידים במשרד החינוך, וזה עורר התנגדות. השאלה המכרעת היא זו: מי יודע טוב יותר למה זקוקים תלמידים – צוות בית הספר הנמצא אתם במגע יומיומי או ממלאי תפקידים בכירים יותר או פחות במערכת החינוך? כיוון שהתשובה ברורה, אני נוטה לחשוב שהרפורמה הזאת תמשיך למרות הקשיים הצפויים לה.

מהי הרפורמה הבאה שהיית מחולל ביום אילו ניתנה לך הזדמנות?

אילו הדבר היה תלוי בי הייתי מתרכז אך ורק ברפורמה הממוקדת בתלמיד ובמורה, ונמנע מבזבוז אנרגיות ושנים יקרות על רפורמות מבניות. שינויים בשיטות ההוראה עקב התפתחות טכנולוגיית המידע והתקשורת מאפשרים את הפיכת הלמידה וההוראה לחוויה משמעותית ומהנה לתלמידים ולמורים כאחד. התאמת ההוראה והלמידה לדפוסי התרבות של צעירים תשרג את מעמד המורים. הם יחוו שהם מייצרים מגע חדש, משמעותי, עם תלמידיהם. הרפורמה ביחסי מורה-תלמיד תאפשר למורים

שינויים בשיטות ההוראה עקב התפתחות טכנולוגיית המידע והתקשורת מאפשרים את הפיכת הלמידה וההוראה לחוויה משמעותית ומהנה לתלמידים ולמורים כאחד. התאמת ההוראה והלמידה לדפוסי התרבות של צעירים תשרג את מעמד המורים. הם יחוו שהם מייצרים מגע חדש, משמעותי, עם תלמידיהם